

Cultuurwetenschappelijke Vaardigheden

Onderzoeksvoorstel

J.F. Miltenburg (1999)

DE ZEVEN PROVINCIEËN: een historische reconstructie

In de zeventiende eeuw is in de Nederlandse Republiek een enorm hoeveelheid schepen gebouwd. Naast de grote oorlog- en compagnieschepen werden op de scheepswerven in de Republiek ook kleinere vaartuigen gebouwd. De admiraliteiten, de Verenigde Oost Indische Compagnie (VOC) en de West Indische Compagnie (WIC), maar ook diverse overheidscolleges en stadsbesturen lieten schepen bouwen, en afhankelijk van het budget, vaak voorzien van uitgebreid beeldwerk.

De Zeven provinciën was het schip waarmee Michiel Adriaansz. De Ruyter zijn grote militaire successen behaalde. Het schip werd in 1664-'65 gebouwd voor de admiraliteit van Rotterdam. De bouw van het schip maakte deel uit van een omvangrijk nieuwbouwprogramma dat tot doel had om de vloot van de Nederlandse Republiek te kunnen meten met die van Engeland.¹ De vaart waarmee in deze perioden schepen werden gebouwd is voor onze maatstaven verbazingwekkend. De toenmalige scheepsbouw was een hoog ontwikkeld tak van industrie, waar enorm veel kapitaal en arbeid bijeenkwam, waar tientallen toeleveringsbedrijven en honderden arbeiders en ambachtslieden gedurende lange dagen aan werkten. Het is dan ook onvoorstelbaar dat zo'n groot schip als de Zeven Provinciën in minder dan 8 maanden volledig werd afgebouwd.²

Het is spijtig dat het bestek en tekeningen van de Zeven Provinciën niet bewaard zijn gebleven. Een scheepsbouwmeester in de zeventiende eeuw wist echter, wanneer eenmaal de hoofdmaten van een schip waren vastgesteld, deze op het oog verder af te bouwen. Een bestek bevat niet alleen de afmeting van balken, planken, masten en touwwerk, maar vaak ook kwaliteitseisen, eisen met betrekking de herkomst van touw, zeilen en houtsoort. Sommige bestekken geven zelfs uitvoerig aan wat voor beeldhouwwerk er op een schip moest komen en welke onderwerpen daarbij moesten worden afgebeeld.³

De Zeven Provinciën was niet zomaar een schuit. De Gouden Eeuw was te herkennen in de Zeven Provinciën. Overdadig beeldsnijwerk, blinkend verguldwerk. De

¹R.B. Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland: biografie van Michiel Adriaanszoon de Ruyter* (Amsterdam 1996).

²J.R. Bruin e.a., *De 7 Provinciën, een schip voor De Ruyter* (Franeker 1997) 77.

³Bruin, *De 7 Provinciën*, 94.

spiegel was rijk versierd met wapens, guirlandes en halffiguren. Ze was groot, imposant, robuust.

Het is inmiddels meer dan driehonderd jaar geleden dat Michiel de Ruyters beroemde vlaggeschip de Zeven Provinciën voor de sloop werd verkocht. Toch spreekt het schip nog altijd in de verbeelding. Dat geldt in hoge mate voor Michiel de Ruyter zelf.

Over de geschiedenis van het schip de Zeven Provinciën kan menig verhaal worden verteld. Zo hebben door de eeuwen heen vele honderden modelbouwers dit schip nagebouwd. Van een geheel andere orde echter is de ambachtelijke reconstructie op ware grootte die in 1995 van start ging op de Batavia-werf in Lelystad, onder leiding van scheepsbouwmeester Willem Vos.

Voor Willem Vos, onder wiens leiding ook de reconstructie van de Oostindiëvaarder Batavia plaatsvond, betekent ambachtelijk bouwen onder meer het bouwen volgens een geschreven bestek, in plaats van tekeningen, en het gebruik van originele materialen.⁴

Tijdens mijn vele bezoeken op de Batavia-werf in Lelystad, ben ik bijzonder geïnteresseerd geraakt in de wijze waarop zeventiende-eeuwse schepen op (bijna) ambachtelijke wijze worden herbouwd. Een in het oogspringend onderdeel van met name het schip de Batavia, is de rijkdom aan versiering. Op contemporaine afbeeldingen valt de rijkdom op waarmee de zeventiende-eeuwse schepen versierd waren in vergelijking met bijvoorbeeld achttiende-eeuwse schepen. In vele opzichten kan de zeventiende eeuw als hoogtepunt van deze ontwikkeling gezien worden.⁵

Tijdens het inlezen van literatuur over zeventiende-eeuwse schepen, is mij opgevallen dat er zo weinig informatie over de scheepsornamentiek beschikbaar is. Als bijdrage ter voorziening van deze leemte wil ik onderzoek doen naar met name de ornamentiek van de Zeven Provinciën, waartoe ook de vijf scheepslantarens (aanvankelijk drie, na herstelwerkzaamheden vijf) behoorden.

Hoofdvraag van het onderzoek zal zijn: Welke functie(s) vervulde het beeldsnijwerk van het schip de Zeven Provinciën en welke stijl en stijlkenmerken vormden hiervoor de basis? Deze vragen kunnen worden toegespitst op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat was de naar buiten gerichte functie van de aangebrachte figuratieve versiering? Wat was de naar binnen gerichte functie van de aangebrachte versiering op het schip?
2. Welke functie(s) (zowel naar buiten als naar binnen) hadden de vijf (aanvankelijk 3) lantarens die haar spiegel bekroonde, en wat voor soort glas gebruikte men hiervoor?⁶
3. Welke specifieke stijl en stijlkenmerken in de teken-, schilder-, beeldhouwkunst en architectuur van deze periode vormden de basis waarop de ambachtslieden en kunstenaars zich nadrukkelijk hebben laten inspireren bij het ontwerpen en de vervaardiging van het sierwerk?

⁴Ibidem, 89.

⁵Robert Parthesius (ed), Batavia Cahiers, IV (Lelystad 1990) 37.

⁶A.J. Hoving, Nicolaes Witsens Scheeps-Bouw-Konst Open Gestelt (Franeker 1994) 240-241.

Het onderzoek zal hoofdzakelijk een descriptief karakter dragen en in grote lijnen als volgt plaatsvinden:

1. Bestuderen en inlezen van alle voor het onderzoek relevante literatuur, alsmede het raadplegen van encyclopedieën en handboeken.
2. Onderzoek naar schriftelijke bronnen zoals bestekken (en rekeningen) voor oorlogsschepen, rond die tijd gebouwd, in de Admiraliteitsarchieven en Archieven der Staten-Generaal van het Algemeen Rijksarchief (ARA) te 's-Gravenhage.
3. Onderzoek naar bronnen in de archieven van Maritiem Museum 'Prins Hendrik', Rotterdam.
4. Het bestuderen van niet-geschreven bronnen zoals (scheeps)archeologisch materiaal, beelden, schilderijen en prenten van (o.a.) de Van de Veldes in het Rijksmuseum te Amsterdam en in het Nationaal Instituut voor Scheeps- en onderwater Archeologie (NISA) te Lelystad.
5. Het bestuderen van schriftelijke en visuele bronnen met betrekking tot de heersende stijlen in de teken-, schilder-, beeldhouwkunst en architectuur in de tweede helft van de zeventiende eeuw.